

Trehörna prästgård,
fotot troligen från 1908.

Fyra märkesmän i Trehörna

Av Sten Edström

Under min uppväxttid i Trehörna var det vanligt, att series pastorum — prästlängden — fick tjäna som periodindelning i socknens historia. Det hette t. ex. ”i Siegbahns ti, i Wittencronas ti, i Allards ti”, men en särskild klang låg det i uttrycket ”i Petrés ti”! Denna tid representerade i särskilt hög grad ordning och reda menade man. Det var utan tvivel en uppfattning med stabilt verklighetsunderlag. Ett märkligt sammanträffande av fyra kraftfulla och begåvade mäns gärning på det kyrkliga området och i det kommunalas ledning i decennier och i god sämja och samverkan — detta är verklighetsunderlaget för klangen i uttrycket: ”i Petrés tid”.

Och den tid det är fråga om är från 1870 till sekelskiftet — en tid av nydaning och uppbyggnad på flera viktiga områden. Ersättandet av den gamla sockenstämman med kommunalstämma och kyrkstämma enligt 1862 års kommunallagar, utbyggnaden av skolväsendet, modernisering av fattigvården och sist men inte minst byggande av farbara vagnsvägar, är väl vad som främst bör uppmärksammas. Av stor betydelse blev också gränsjusteringen emot grannsocknarna, varvid bl. a. en del av Lysings härads allmänning kom till Trehörna — detta förmodligen inte alldeles utan ett visst samband med den goda ledningen i Trehörna. Nu till de fyra märkesmännen: De är kyrkoherden Johan August Petré, organisten Karl Johan Fridner, kyrkovärden och kommunalnämndsordföranden Per Johansson i Slangeryd samt slutligen socknens allt i allo: kyrkovärden och nämndemannen Johan Gustafsson i Hult.

I.

Kyrkoherde Johan August Petré

Johan August Petré var kyrkoherde i Trehörna 1870—1898 men kom till församlingen redan 1868 som vice pastor efter då avlidne kyrkoherde Behm. Han var född 1840 i Västra Ryd, ”utgången från ett allmogehem”. Han kom alltså som tjuguattaåring till Trehörna och fick pastoratet av ”patronus ecclesiae” Gustafva Behm på Trehörna säteri trettio år gammal — en ovanligt snabb befordran för dåtidens präster. 1898 lämnade Petré Trehörna efter utnämning till kyrkoherde i Herrestad och Källstad. ”Petrés ti” varade alltså i trettio år.

Att en präst från ungdomen får verka i en och samma församling så länge som Petré i Trehörna är ovanligt och märkligt. Att en så kraftfull och framstående präst som Petré stannade på sin post är än märkligare. Petré avled 21/4 1916 i Vadstena. I minnesteckningen vid det närmast följande prästmötet i Linköping heter det bl. a. om Petré som präst:

”I sin prästerliga gärning rönt han i sina yngre dagar den uppmuntran att se sin kyrka fylld av tacksamma åhörare, och ifråga om sina konfirmanders undervisning försvagades knappast hans omsorg med åren...” En god vän i familjen — den nu nära 90-åriga skollärardottern Ester Carlsson, född Lindahl, Mossebo, talar om den fullsatta kyrkan under Petrés tid, då hon med sina föräldrar ofta besökte gudstjänsterna i Trehörna. En viktig del av prästtjänsten, där Petrés nit var särskilt påtagligt, är husförhören. Sett med våra dagars ögon kanske hans nit t. o. m. var något i överkant. Husförhören var ju verkliga förhör på den tiden — inte minst Petrés. En av deltagarna i dessa förhör har berättat för mig, att när rotens husförhör närmade sig, låg drängarna på hans svärfars gård och läste katekesen under middagsrasten med stor iver — och inte utan en viss bävan. Och ingen kunde utebli utan giltigt förfall. En samtida berättade om en händelse, som visar, hur Petré såg på — eller bättre — hur stora krav Petré ställde för att ”giltigt” förfall skulle gälla. Han gick en gång förbi ett av ställena i Tullporten på väg till rotens husförhör. På logtaket låg husfadern och lappade taket, vilket säkert var välbehövligt med tanke på årstid och skörd. Petré uppmanade mannen att komma ner från taket och följa med till husförhöret, och han blev givetvis åtlydd!

Petrés kraftfulla insats inskränkte sig inte till det centralt prästerliga utan sträckte sig över hela det vida arbetsfält, som var anförtrott en dåtida lantpräst.

I den nyss citerade minnesteckningen heter det: ”Med okuvlig energi grep han sig an med jordförbättring, odling och trädgårdsanläggning. Han hade — som vanligt var — bostället under eget bruk, och skötseln var mönstergill”. Det torftiga bostället genomgick under Petrés tid en hel förvandling. Han stenröjde åkrar, byggde vägar till dessa och odlade t. o. m. en mosse, som numera tillhör torpet Elgölen under Trehörna säteri, den s. k. prästamossen. Våldiga stenmurar kring prästgårdsträdgården är värdiga monument över Petrés odlargärning. Tyvärr har många fruktträd nu skattat åt förgängelsen. Men i min barndom — inte minst under första världskrigets år — var de för den dåtida innehavarens familj ett oumbärligt bidrag till det timliga uppehållet. Slutligen skall sägas, att Petré också byggde om prästgården beträffande överväning, flyglar och ekonomibygnader. Den ena av flyglarna var således s. k. överloppshus och inlöstes av efterträdare. När min far lämnade sin tjänst, var emellertid varken församling eller efterträdare villiga att erlægga den ringa — ja, symboliska — lösesumman — utan flygeln måste bortföras — till stort men för den gammaldags gårdskaraktären.

Lydia Petré, den handlingskraftiga kyrkoherdefrun.

En märklig prästfru

En präst på Petrés tid hade utöver själva prästtjänsten och bostället ett tredje verksamhetsfält — den för alla öppna prästgården. Hur förtjänstfull husfadern och prästgårdsvärden Petré än må ha varit, så står han dock här i skuggan av sin fru. Därför får skildringen av Trehörna prästgård i första hand övergå till att gälla den högst märkliga kyrkoherdefrun och hennes gärning.

Hennes namn är Lydia Charlotta Egnell, född 25/12 1840 i Vreta kloster, dotter av lantbrukare Johan Egnell och Hedvig Charlotta Ulrika Hadorph, komministerdotter från Mälilla. Allt enligt Linköpings stifts matrikel 1895. Hur de två funnit varandra, får vi veta i Linköpings stifts herdaminne (del II): "... för att bestrida kostnader för sina studier använde han sina ferier till undervisning i främmande hem bl. a. även i det, där han lärde känna sin blivande maka. Men sedan han efter ett tioårigt trohetsprov till trolovningsringen även kunde foga vigselringen, mötte honom i det ej alltför givande Trehörna pastorat en mödosam tid för att kunna draga fram en ej ringa barnskara..." Storleken på den "ej ringa" skaran var helt normal — sex barn, födda i Trehörna 1871—1885. Men när vi sedan kommer till fru Petrés livsgärning, är det värt att hålla i minnet, att redan den egna familjen hade varit mer än tillräcklig för en husmor med prästgårds- och jordbrukshushåll under sig. Det verkar emellertid, som om allt detta inte tog alla hennes krafter i anspråk. I varje fall blommade under Petréska tiden prästgårdslivet i Trehörna så som det varken gjort tidigare eller senare.

Hur det sedan varit möjligt, att i rent yttre måtto få rum för allt och alla i den anspråkslösa prästgården är en fullkomlig gåta. För jordbruket var anställd kusk och jungfru och för innesysslor husa och kokerska. Därtill kom åtta till tio hushållselever och så alla gäster — från tillfälliga till sådana, som önskade längre eller permanent prästgårdsinackordering. Allt det här kräver egentligen ett helt annat utrymme, än vad som här kan beredas. Låt oss emellertid lyssna till ett livs levande vittne. Berättelsen är skriven i nådens år 1975. Bakom den står "Minstan" i den legendariska konstnärsfamiljen Knut Ekwall på Romanö i sjön Sommen, skulptrisen Runa Bülow-Hübe.

"Jag var alltså vintern 1896 i Trehörna i sällskap med min käre morfar, Heinrich Pönitz (konsertmästare från Berlin). Orsaken att vi kom dit var, att konstnärsfamiljen Knut Ekwall om vintrarna gjorde långa konsertturneer (klassisk musik) genom Skandinavien, och då var det omöjligt att släpa med sig en liten unge, som jag var, så där land och rike runt. Därför parkerades jag i min morfars sällskap i Petrés trygga hem ett par vintrar..."

Den 17 mars 1896 skall jag sent glömma! Jag vaknade på morgonen av dragspelsmusik. I dörren uppenbarade sig fru Lydia Petré i svart sidenklänning, en liten svart sidenmössa över det slät-kammade håret och med dragspelet på sin fylliga framsida. Hon spelade som en hel karl! Bakom henne kom en lång rad unga damer i långa vita skjortor, lingonriskransar i håret, ljus i händerna, kaffebricka, kakor, och presenter i mängd. En hade ett bylte på armen, som lades bredvid mig i sängen. Till min stora förtjusning låg i detta bylte ett litet snövitt, på natten fött lamm!

Det var nämligen min sjätte födelsedag, och nog firades jag! Några av presenterna jag fick ligger fortfarande som kära minnen i min låda. Men sorgen var förstås stor, när det lilla lammet bars ut till ladugården igen till sin mamma.

De unga damerna var inackorderade i prästgården för att lära sig hushåll under fru Petrés kunniga ledning. Det var nog 8—10 stycken. Sådana födelsedagsuppvaktningar hörde till i Trehörna prästgård, så fort någon fyllde år.

Jag var även 1898 i Trehörna. Mina syskon blev ibland bjudna dit, förmodligen i augusti månad — för att fånga kräftor i Trehörnasjön, med bloss, ekorkött och långa trätänger. Sedan blev det förstås kräftkalas om kvällen...

Fru Petré var troligen sjukvårdskunnig, ty jag minns otaliga gånger, att folk kom till henne för att få hjälp då de kommit till skada på ett eller annat sätt. Jag minns särskilt, att jag en natt vaknade av hemska skrik i huset. Sedan fick jag veta, att folk kommit körande med en stackars kvinna, som skällats av en hel kittel kokande vatten. Hon fick första hjälpen av fru Petré och hjälp att komma till läkaren i Tranås..."

Fru Petré var verkligen mer än sjukvårdskunnig. Hon tycks överhuvud taget behärskat det mesta, av vad till läkaryrket hör. Det mest konkreta — och drastiska — i hennes läkargärning i min Trehörnavärd representrades av gubben Johan i ålderdomshemmet. Föräldralös och förmodligen lite missanpassad hade han i mycket unga år blivit intagen på ålderdomshemmet, där han förmodligen inte trivdes särskilt bra. I varje fall gav han sig iväg på en rymmarstråt, som fick allvarliga konsekvenser. Han hittades nämligen starkt berusad i ett landsvägsdike i närheten av Skenninge och med svåra frostsador. När han återförts till Trehörna, konstaterade fru Petré begynnande kallbrand i fötterna. Ett snabbt ingripande var nödvändigt och fru Petré gjorde, vad som troligen var det enda riktiga och enda möjliga i den svåra situationen:

Johan August Petré (1840—1916) var Trehörnas kyrkoherde 1870—1898 men kom dit som vice pastor 1868.

Hon opererade bort de angripna tårna och torde därmed ha räddat Johans liv — men till priset av naturlig gång. Den blev märkvärdigt guppande livet igenom.

En annan sida av fru Petrés läkargärning berättar fru Ester Lindahl-Karlsson i Mossebo om. Hon säger, att fru Petré intresserade sig särskilt för de små barnens hälsa och skötsel. Hon gick för den skull omkring i hemmen och gav goda råd och såg efter om någonting fattades de små. De behövande fick genom hennes försorg vård utanför hemmen om sådan var erforderlig. Ibland fanns det plats för sådana också hemma hos fru Petré. I Trehörna var fru Petrés sjukvårdsgärning ovärderlig. Efter bosättning i Herrestad och Källstads församlingar gjorde kanske närheten till Vadstena denna del av den märkliga prästfruns verksamhet mindre trängande. Men hennes värdinneskap i prästgården hade man anledning att vänta sig mycket av.

Östgöta-Bladet 5/7 1898 skriver med anledning av Petrés installation följande:

”Installationsfesten, under hvilken församlingsborna i fru Petré fingo närmare lära känna en den älskvärdaste värdinna, besittande just de egenskaper, som man älskar att finna hos en prästfru, efterlämnande tvivelsutan hos alla det angenämaste minne”.

Tyvärre blev prästfrutiden i det nya pastoratet kort. Fru Lydia Petré avled 15/7 1901.

I Östgöta-Bladet för påföljande dag står att läsa:

”Efter en längre tids sjukdom, blef i går den eviga vilan förunnad kyrkoherden August Petrés maka, Lydia Petré, född Egnell. Hon hade nått en ålder af 60 år. Närmast sörjande äro make och sex barn, och i deras sorg deltager en ovanligt vid krets af tillgifna vänner, hvilka i fru Petré lärt känna en öppen och sann kvinna med redligt sinne och med guld i hjärtat.”

II.

Organisten Karl Johan Fridner

Begreppen Fridner och Petré är nära nog identiska. Två kyrkans tjänare, som gav mannakraftens år i Trehörna församling, respekterade

disciplinkarlar, orädda, rakryggade och vänsälla människor — allt överensstämmer!

Fridner tillträdde tjänsten i Trehörna 1869 — ett år före Petré — och lämnade den med 1892 års utgång — fem år före Petré — efter 24 års tjänst. Han föddes i Säby — Hulu kvarn — 12/11 1836. Han var alltså 33 år, då han tillträdde tjänsten som organist och skollärare i Trehörna. Som lärare hade han först tjänstgjort i Harstad (nu sammanslagen med Väderstad). Han gifte sig 1865 med Greta Maria Andersson, född i samma socken 2/12 1833, men hade två år före giftermålet inflyttat till Stora Åby, närmare bestämt till Prästtorps skola. I Stora Åby hade två döttrar fötts. Den tredje kom till världen i Trehörna 1871.

Fridner var inte bara en framstående och fordrande lärare. Han var också en duktig organist — både som musiker och sångare. Sina musikaliska talanger odlade han flitigt även utanför det rent kyrkliga. Därvid medverkade framförallt två personer, folkskolläraren Lindahl i Mossebo och en infödd Trehörnabo, mågen hos Per i Slangeryd, August Trybom i Hallongen. Om den senare berättar sonsonen, hemmansägaren Ingmar Trybom i Ekeberg, Trehörna, att Per vid ett första frieri inte godtagit den fattige friaren. Denne reste då till Amerika för att meritiera sig och i USA utbildade han sina färdigheter som fiolmusiker. Dem hade han redan visat upp som åttaåring hemma i Sverige som musikanter på ett bröllop i Boxholm. I Amerika försörjde han sig delvis som musikanter.

Det fanns alltså ett underlag för musikalisk aktivitet i Trehörna på Fridners tid och trion Fridner, Lindahl och Trybom gav dåtidens Trehörnabor många högtidsstunder. Fridners musikaliska talanger kom väl till pass för beredande av trevnad och förlustelse åt gästerna vid Slangerydsbrunn — nu i sin blomstringstid. Som en liten glimt av detta förhållande må nedan anförda tjäna — dess fragmentariska och lite periferiska karaktär till trots:

Den yngsta dottern Fridner, Anna, pensionerad småskollärarynna, bosatt i Linköping, hade 1950 överraskande skänkt ett bidrag på 1.000 kronor till den under byggnad varande hembygdsgården i Trehörna. Detta föranledde författaren, som var företagets stortiggare, att besöka den generösa giverskan. Och besöket — endast tänkt som tackbesök — gav inte bara ytterligare 1.000 kronor till hembygdsgården utan lite inblickar i förhållandet Fridner, Per i Slangeryd och brunnslivet. Anna Fridner berättade bl. a. att man anordnade båtutfärder från Slangeryd till den Klockaregården närbelägna ön Lustholmen. Där mottogs då gästerna med trumpetfanfarer av Fridner, som naturligtvis även i fortsättningen fick sätta feststämning på sjömanövern.

Att brunnsvärden Per i Slangeryd satte värde på Fridner och hans insatser kan väl utläsas av följande. Anna F. berättade, att på julafton kom ”indansandes” i klockargårdens kök en julklapp från Per inkastad av någon kvickt försvinnande Slangerydson. Och detta var inte en julklapp liksom på skämt — vilket tycks ha förekommit i orten på den tiden — Anna F. kom ihåg hur en tjäder en gång kastades in med en silversked under vardera vingen!

Organisten och kommunalordföranden
Karl Johan Fridner (1836—1918).

Fridners och Pers vänskap torde också ha sin grund i näraliggande arbetsuppgifter på det kyrkliga och kommunala området. På det senare gjorde Fridner en viktig insats som kommunalstämmans ordförande vilket uppdrag han fick två år efter sin inflyttning. Han kvarstod på posten ända till sin avflyttning 1892. De välformulerade och med kraftig handstil skrivna protokollen hedrar förtroendepostens innehavare.

Karl Johan Fridner flyttade vid sin pensionering 31/12 1892 till Tranås, där han blev syssloman på sjukstugan. Han avled 26/10 1918. Hans maka gick bort året före. Hon hade i många år varit sjuklig och vårdats av de tre döttrarna, som i tur och ordning tog tjänstledighet från sina småskollärartjänster i Östergötland för att sköta modern.

III.

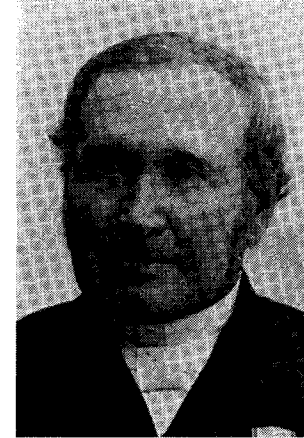
Kyrkovärden Per Johansson i Slangeryd

År 1823 4/9 föddes i torpet Lövestugan under Tullporten i Lysings härades allmänning gossebarnet Per Johan. Föräldrar: torparen Johannes Olofsson, f. i Trehörna 1798 och h. h. Anna Johansdotter Steen, soldatdotter, född i Rinna 1802. Gossen föddes med segerhuva, d. v. s. kvardröjande fosterhinna som enligt folktron bringade lycka.

Om modern står antecknat i husförhörslängden "sjuklig". Om fadern berättar traditionen, att han inte var särskilt skötsam. Torpet torde knappast haft mer än husrum att erbjuda sin innehavare. Annan "jordbruksförmån" än betet i allmanningen och lite starrslätter i det bredvidliggande kärret torde inte funnits. Per hade på goda grunder under sina barndomsår kunnat kallas den fattigaste bland fattiga. Han fick gå ut med tiggarpåsen för att skaffa lite mat till familjen. I ett avvek denna från vanliga mönstret. Det var mycket glest mellan barnen. Den förstfödde Per fick först som nioåring ett syskon — systern Chatarina. Efter ytterligare tio år kom det tredje barnet. I kyrkoboken står antecknat:

"Det yngsta gossebarnet föddes torsdagen den 30 juni (1842), och modern avled på eftermiddagen till följd av barnsörden och begrovs på kyrkogården 5 juli på eftermiddagen, 39 år och 27 dygn."

En månad senare avled Pers far "efter en veckas sjukdom, (slag) 48 år. Änkling".

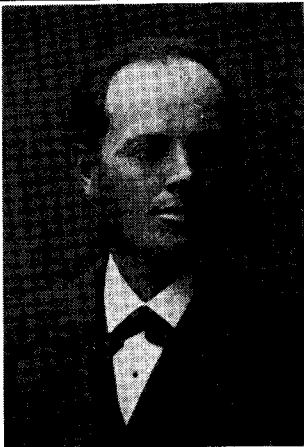

Storbonden och brunnsägaren Per Johansson i Slangeryd (1823—1906) började som tiggarpojke.

Per var vid föräldrarnas bortgång 19 år och hade då i flera år klarat sin försörjning som dräng i Trehörna. Han fick sin första tjänst på säteritorpet Elgölen. Därifrån flyttade han till Hägna, och slutligen fick han tjänst hos Gustava Behms far, Nils Olofsson på Trehörna säteri. 1847 vigdes "drängen Per Johansson från Trehörna säteri och pigan och torpardottern i Lakabäcken (under Hägna) Stina Greta Samuelsdotter. Brudgummen 23 år, bruden 18 år."

De nygifta fick sitt första gemensamma hem i Lakabäcken hos Stinas mor och styvfader. Där föddes samma år den förstfödde, sonen Anders. Efter något års boende i Tullporten, där Per hade en farbroder, flyttade familjen till torpet Luren under Hägna. Ett flickebarn hade nu kommit till världen. Märkligt nog står antecknat i kyrkboken om den unga torparfamiljen "Fattige".

I min barndom hörde jag ofta talas om, att Pers senare ådagalagda förvärvsgegni visat sig redan under hans drängtids, då han skaffade sig lite extraförtjänst genom att försälja pisksnärter och räfspeppar, som han förfärdigade på sina få lediga stunder. Torparfamiljen växte, och torparen på Luren hade snart fyra barn att försörja. Hans dagsverkskyldighet hindrade arbete utanför torpets skötsel. Per var bestämd att göra något ovanligt — det hade ju segerhuvan talat om. Efter fem år tar Per ett stort kliv uppåt. Han blir brukare på 5/24 mantal Ekeberg. Men enligt en dotterson skulle han varit "fjärdedelsbrukare". Detta torde ha inneburit, att Per inte ägde alla inventarier, men i gengäld endast fått behålla en fjärdedel av avkastningen från arrendegården. Men tio år senare — 1864 — arrenderar tiggarpojken, torparen och fjärdelsbrukaren 1 mantal Slangeryd, då ägt av den legendariska fru Johanna Pettersson från Ödeshög, där känd och omtalad under benämningen "handelsman Johanna". Om det är handelsman Johanna med sin stora affärsbegåvning och blick för möjligheter på mångskiftande områden, som hjälpt och inspirerat Per med en begåvning och utrustning som är ganska lik Johannas, har författaren ingen som helst kännedom om — men det ligger nära till hands att gissa i den riktningen. Per är ännu bara "brukare". Men efter elva år — 1875 — köper han "frälshemmanet Slangeryd, ett mantal med därtill hörande mjöl- och sågkvarnar för vattendrift, torp och lägenheter" för 46 000 kronor. Dessförinnan hade han köpt den större gården i Ekeberg 19/42 mantal.

Kyrkovärden Johan Gustafsson, Hult
(1843—1928), socknens allt i allo, med-
verkade till att Trehörna fick den stora
Behmska donationen.

Per var nu i alla avseenden sin egen. Han byggde, förbättrade och nyodlade. Ännu befintliga manbyggnader och ladugårdar i Slangeryd och Ekeberg är Pers verk. Och i Slangerydskvarn byggdes upp nya byggnader för brunnsrörelsen — varom mera i ett särskilt kapitel.

Den framgångsrike Per blev snart förtroendemän i socknen. Han har i egenskap av ordförande undertecknat kommunalstämmoprotokoll 1869 — de tidigare finns inte i kommunarkivet. Han efterträds i varje fall från 1872 av Fridner, men Per blev vice ordförande och lämnar denna post först år 1892. Han är samtidigt ordförande i kommunalnämnden i tjugo år. Per blev tidigt fjärdingsman — en syssla som han väl torde lämpat sig för. I allmänhet står han i kyrkböcker och protokoll med titeln kyrkovärd och detta uppdrag innehade han vid sin bortgång 12/8 1906.

IV.

Kyrkovärden och nämndemannen Johan Gustafsson i Hult

Den fjärde i kvartetten märkesmän i Trehörna, Johan Gustafsson i Hult, lever ännu i friskt minne bland Trehörnabor och f. d. sådana. Betydligt färre är i dag levande, som har sett Petré, Fridner och Per i Slangeryd. Den senare var ju i det närmaste tjugo år äldre än övriga tre nästan jämnåriga. Fridner var född 1836, Petré 1840 och Johan Gustafsson 1843.

Den enkla anledningen till att Gustafsson så att säga överlevt de tre är bl. a. den att Gustafsson behöll sina förtroendeuppdrag i socknen in på 1920-talet. Han avled 85-årig 27/2 1928.

För författaren ligger väl närmast minnet av kyrkovärden Johan Gustafsson. Levande och frisk är minnesbilden av den länge, smärte och rake gråhårsmannen med gammaldags polisonger, klädd i svart bonjour, skridande fram på kyrkogången vid sidan av en kraftigare byggd man — men även han med imponerande värdighet — kyrkvärden Oskar Johansson i Ekeberg — son till Per i Slangeryd.

Johan Gustafsson var infödd Trehörnabo — född och uppväxt i Hult. Hans far var hemmansägare där och en betrodd man i socknen. 1873—74 genomgick Gustafsson Lunnevals folkhögskola — en utbildning som avsatte imponerande spår. Min far sade om Johan Gustafsson och brodern Alfred — också han Lunnevadselev: "Gustafssönerna skriver Tegnérska protokoll"!

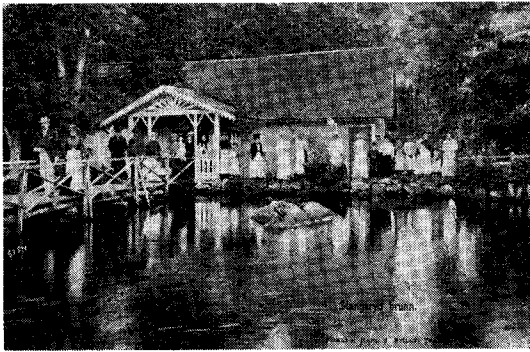
Alltnog, den för kommunala värv välutbildade och begåvade Johan Gustafsson blev tidigt ianspråktagen för sådana. På decemberstämman 1874 valdes han till vice ordförande i kommunalnämnden (med Per i Slangeryd som ordförande) och till vice ordförande för kommunalstämman (Fridner ordförande). De båda vice ordförandeposterna behöll Johan Gustafsson till 1892 års utgång. Vid Fridners avflyttning vid denna tidpunkt efterträddes han av Johan Gustafsson som ordförande i kommunalstämman — ett uppdrag som denne behöll till 1920. Kyrkovärd blev Gustafsson 1906 efter den då avlidne Per Johansson i Slangeryd.

Gustafsson i Hult var kort sagt socknens allt i allo. Han hade innehaft — eller innehade — vid sin död väl samtliga förtroendeuppdrag av betydelse. Utöver vad som nämnts bör följande framhållas: Det var Gustafssons målmedvetna insats, som ledde till framgång i den omfattande och utdragna processen om fru Gustava Behms stiftelse. Han var tämligen självskriven som dennas ordförande till sin död. En annan mycket viktig fråga, som löstes på ett för socknen gynnsamt sätt under den Gustafssonska tiden, var överförandet av en del av Lysings härads allmänning till Trehörna, tidigare tillhörande Stora Åby. Det sägs, att på trettioalet fick Trehörna kommun hälften av sina inkomster från allmänningen! Andra viktiga frågor, där Gustafsson skyntar i protokollet, är byggandet av farbara vagnsvägar, främst de som ledde fram till de nya järnvägsstationerna vid Sommen och Tranås.

Det kan slutligen vara skäl att något lyssna till ortspressens vittnesbörd. Med anledning av Johan Gustafssons åttioårsdag 1/1 1923, sägs bl. a. följande i Östgöta Correspondenten:

Tidigt togs hans tid i anspråk för allmänna värv såväl inom som utom hemsocken... Så har han i tvenne repriser varit ledamot i Lysings häradsrätt... ledamot i kyrko- och skolråd... I yngre dagar var han en mycket anlita auktionist och boutredningsman. Lägges härtil, att han för sin orts allmoge varit ett verkligt orakel, när det gällt ekonomiska och juridiska spörsmål... att han bland samma allmoge åtnjuter ett bergfast förtroende...

Det finns emellertid ännu en sida i hans offentliga verksamhet, som måste beröras... Gustafsson var en av dem som 1882 tog initiativ till grundandet av dåvarande Tranås folkbank. Han kom att från starten tillhöra nämnda banks styrelse och har därefter under de senaste 40 åren varit såsom styrelseledamot fäst vid en serie av penninginstitut... som i följd efter varandra övertagit nämnda banks rörelse. Ända sedan 1891 har han beklätt posten som vice ordförande och sedan 1911 som ordförande i nämnda bankkontors lokalstyrelser i Tranås.

Slangeryds hälsobrunn med finklädde brunnsgäster på bron över kvarndammen. Bilden finns på ett vykort som är poststämplat 1909.

En grupp brunnsgäster vid Slangeryd har radat upp sig för fotografering.

Det enkla brunnshotellet Bäckaskog — finns kvar än i dag — erbjöd logi, men brunnsdrickarna fick ha matsäck med sig.

Ordförandeskapet i Göteborgs Handelsbank — "penninginstitutets" sista namn — innehade han ännu vid sin bortgång. Må orden, som inleder dödsrunan i Tranås-Posten, få bli slutord.

*Å sin egendom Hult i Trehörna avled i måndags f. nämndeman-
nen Johan Gustafsson i en ålder av 85 år. Med honom gick en av
ortens bemärkta män ur tiden, en man som genom sin mångåriga
verksamhet i det allmännas tjänst och sin verksamhet i övrigt in-
skrivit sitt namn i ortens ekonomiska och kommersiella historia
under ett framgångsrikt halvsekel.*

V.

Trehörna Hälsobrunn och Badanstalt

I Östgöta-Bladet för 8/6 1907 är följande annons införd:

"Trehörna Hälsobrunn och Badanstalt öppnas den 15 juni. Vattnet är mycket välgörande. Afgifterna billiga. Brunnen är omgifven af löf- och barrskog.

Läkare D:r F. Hjerstedt, Mjölby. Adress Trehörna Hälsobrunn."

Grundaren och ägaren av ovannämnda rörelse är den tidigare omtalade kyrkovärden Per Johansson i Slangeryd. Det finns emellertid anledning att förmoda att — i varje fall under Per Johanssons ålderdom — annonsens undertecknare spelat en framträdande roll. Att observera är att den annonserade verksamheten fortsätter 1907 — ett år efter Johanssons död. Även år 1908 går allt i gamla spår. I Östgöta-Bladet för den 23/7 1908 meddelas i "Bref från Trehörna":

Den vackra sommaren i förening med den lilla brunnens idylliska läge på Hålavedens sluttning mot norr midt bland högstamiga barrskogar och doftande ängar har till densamma lockat rätt många badgäster, hvilka nu befinna sig synnerligen väl, stärkta både af den rena skogsluften och det hälsobringande vattnet. Brunnen förestås sedan 1901 af dr Ferdinand Hjerstedt från Mjölby, assisterad af en erfaren sjukgymnast och massör, sergeant Emil Östman. Äfven från aflägsnare orter t. ex. från Norrköping, ha badgäster infunnit sig.

Någon gång mellan denna säsong 1908 och 1911 har rörelsen upphört. Den var helt nedlagd, då min far i maj 1912 tillträdde Trehörna pastorat.

Men när började brunnslivet? I den utannonserade formen har det skett tidigast i slutet av 1870-talet, eftersom Per Johansson blev ägare 1875. Det är emellertid betydelsefullt för bildens fullständigande att veta, att brunnen varit brukad i långliga tider före nämnda tid. I Widegrens Beskrivning över Östergötland 1828 står på sid. 485: "På Slangeryds egor är en Helsokälla som med förmon blifvit nyttjad". Många gamla Trehörnabor har för mig berättat om hur man samlades vid källan midsommaraftonen, väl inte så mycket för att dricka det hälsobringande vattnet utan för att "roga" sig. Att den gamla folktron om mystiska och farliga krafter drev sitt spel midsommarnatten fick jag höra många gamla

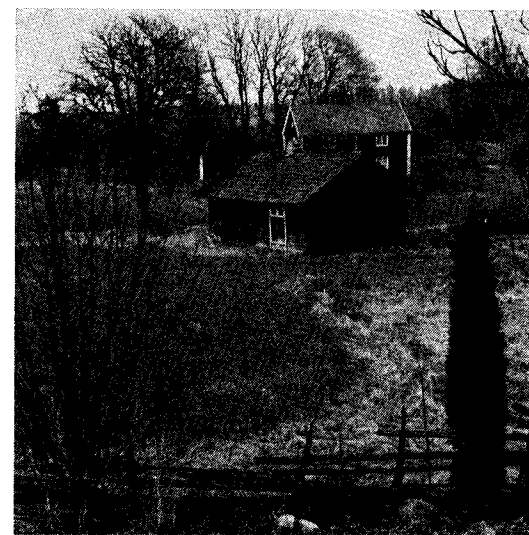
berätta. Allt detta klarlägger, att Slangeryds källa är en s. k. trefaldighets- eller midsommarkälla. Men en närmare utredning om detta ligger helt utanför vårt ämne.

Mycket intressant i brunnens förhistoria är emellertid att Ödeshögs högtbetrodde kommunalman Carl August Gustafsson, nu 82 år gammal, av sin mor fått sig berättat, att dåvarande Slangerydsägaren "handelsman Johanna" med sina barn brukade gå från Ödeshög till Slangeryds källa midsommaraftonen, "där man rogade sig". Johanna var född 1807, och det bör väl inte ha skett senare än på 1860-talet. Frågan om kronologien torde inte kunna bli särskilt mer uttömmande besvarad. "Brevet från Trehörna" i Östgöta-Bladet av 1908 har ju många upplysningar av värde men en del kompletteringar kan göras. Först och främst den vackra medaljens framsida: "Anstalten" hade ingen restaurang. Badgästerna måste leva på matsäck. Detta hade sig också Carl August Gustafsson bekant. Kokmöjligheter fanns dock i — om uttrycket får användas — brunnshotellet Bäckaskog, ännu kvar f. ö.

För brunnsrörelsens övriga behov hade den byggverksamme Per i Slangeryd varit angelägen om att de blev med rimliga anspråk väl tillgodosedda. Förutom Bäckaskog kunde den ena av huvudgårdens manbyggnader ställas till förfogande för inkvartering. För tillställningar och förlustelser fanns brunnssalongen och för bad ett väl tilltaget badhus för varma bad. Särskild baderska var anställd, och om inte minnet sviker mig, har jag hört talas om någon form av medicinska bad, som serverades där. Framför brunnssalongen låg kvarndammen, över vilken var byggd en bro för att badgästerna skulle kunna avnjuta idyllen på det sätt tiden såg denna i sin fulländning.

Kvar av härligheten är i dag endast brunnssalongen och Bäckaskog. Kvarndammen är tömd sedan en turbinkulvert tagit det mesta vattnet, och av kvarnforsens vatten kommer endast en ringa del i den gamla forsåran. Borta är också de tre fallens vattenhjul, sågens, smedjans och mjölkvarnens. Vill man få en någorlunda fullständig bild av brunnslivets miljö är de här nämnda detaljerna omistliga delar. Nu åter till inkvartering och matfrågan.

Många gäster kom från Ödeshögstrakten och näraliggande orter. För kortare tids vistelse vållade väl inte maten alltför stora bekymmer. Men här måste också Trehörna prästgård under den Petréska tiden uppmärksammas. Kokerskan i prästgården under glanstiden, sedermera fru Frida Gustafsson i Tigersberg, berättade om den formliga invasion, som skedde i prästgården under sommarmånaderna, då prästgårdsköket hade att utspisa femtiotals personer om dagen. En liten detalj, som kan vitna om det goda samarbetet mellan kära far Per i Slangeryd och kyrkoherde Petré är följande: På julafton skickade kyrkoherden sin mångbetrodde kusk — sedermera Karl Pettersson i Lassarp — att osedd kasta in en julklapp i Slangeryd. Kanske det var kyrkoherdens sätt att visa sin kyrkvärd sin uppskattning. Men kanske det i varje fall delvis är ett tecken på det goda samarbetet mellan Slangeryd och prästgården, beträffande brunnsrörelsen, som ovan antytts.

*Svärdstorp, en trehörnagård
Foto H. Bergenblad*

Vad hade då hälsokällan och "anstalten" mer än brunnsdrickande och bad att bjuda på? Förvisso utövade skogsbären — framförallt smultronen — sin dragningskraft. En sondotter till Per talar just om hur hon och hennes syster plockade smultron till brunnsgästerna och fick hela femtio öre för halvstopet! Det var nog ett särpris, motiverat av släktskapen med Per. Men säkert är, att Trehörna denna tid, var ett härligt smultronland. Och en annan delikatess fanns det gott om: *kräftor*. De var billiga på den tiden! Vår prästgårdsarrendator, Herman Hult, berättade, att han i sin tidiga ungdom var med om kräftfångst som försålles i Vadstena. Priset: 50 öre kannan för kokta kräftstjärtar! En pålitlig brunnsgäst var länsman Wallinder i Ödeshög. Carl August Gustafsson berättar om honom, att han gärna medförde goda Trehörnakrafter från sina sommarbesök.

Att "Trehörna Hälsobrunn och Badanstalt" varit till gästernas belåtenhet och givit önskad hälsoförbättring är ju dess fortlevande, ja blomstrandefortlevande efter Per Johanssons död, ett talande vittnesbörd om. Och inte är det väl ägnat att förvåna sig över, att stadsbor och slättbor fann det på slätterängar, sjöar och forsar rika Trehörna, det avskilda, skogsdoftande, oförstörda Trehörna såsom ett sommarvistelsens särskilda smultronställe!

Källor:

Trehörna församlings kyrkoarkiv, Landsarkivet, Vadstena.
Trehörna kommunalstämmoprotokoll, Kommunarkivet, Ödeshög.
Lysings häradsrätts arkiv. Mjölby tingsrätt, Mjölby.

Intervjuer och brevväxling med:

Skulptrisen Runa Bülow-Hübe, Växjö
Adjunkt Göta Lysinger, Sollefteå
Häradsdomare Ejnar Alm, Trehörna
Hemmansägare Ingmar Trybom, Trehörna
Fru Lisa Eriksson, Bispgården (sondotter till Per i Slangeryd)
Fru Ester Lindahl-Karlsson, Mossebo.